
ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ВИДАВНИЧОЇ СПРАВИ ТА РЕДАГУВАННЯ

УДК 070:821.161.2–92.09

О. С. Куцевська

СТАН ВИДАВНИЦТВ І ДРУКАРЕНЬ ЛУГАНЩИНИ (ВОРОШИЛОВГРАДЩИНИ) В 1945–1950-Х РР. ХХ СТ.

У статті висвітлено стан видавничої справи та журналістики Луганщини (Ворошиловградщини) у післявоєнний період. Зокрема, розглянуто й описано редакції, відділи (представництва) редакцій та друкарень Луганська та області. Теоретичну базу дослідження становлять архівні документи.

Ключові слова: видавництво, видавнича справа, журналістика, редактор.

I. Вступ

На сучасному етапі розвитку науки про ЗМІ зростає необхідність у глибокому переосмисленні історії видавничої справи та журналістики радянської доби. У цей період існувала видавнича справа особливого типу, що використовувалася владою як інструмент соціально-політичного управління суспільством і була засобом формування авторитарно-тоталітарного мислення. У нашому дослідженні є сенс проаналізувати функціонування друкарства Ворошиловградщини зазначеного періоду з погляду насадження комуністичної ідеології та вести мову про ідеологізовану мораль – тобто такі принципи, норми й настанови, які відповідають не стільки загальнолюдським цінностям, скільки інтересам правлячого класу. Сутність комуністичної моралі розкривалася в таких основних принципах: відданість справі комунізму, соціалістичному патріотизму й інтернаціоналізму, сумлінному ставленню до праці та суспільної власності, колективізму, гуманізму. У часи Радянського Союзу стверджувалося, що це є найвища і найрозвиненіша форма моралі, а “найповнішого і всебічного розвитку та здійснення принципи моралі комуністичної набувають у комуністичному суспільстві” [8, с. 349]. Виникла потреба об’єктивно відтворити сутність ідеологічного нагляду в пресі, визначити його вплив на політичне та національно-культурне життя українського народу часів тоталітарного періоду, залучити новий документальний матеріал, що став доступним останніми роками.

Тому опрацьовування напрямів виробництва й розвитку системи регіональної вида-

вничої справи в радянські роки є актуальним, а представлення в науці про соціальну комунікацію авторитетних сторінок історії національної видавничої справи – першочерговим.

II. Постановка завдання

Мета статті – описати редакції, відділи (представництва) редакцій і друкарень Луганська та області. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення такого завдання: охарактеризувати діяльність видавництв і друкарень Луганщини (Ворошиловградщини) в 1945–1950-х рр. ХХ ст.

Об’єктом дослідження є видавнича справа Луганська й області першої половини ХХ ст. Предметом дослідження є видавництва, представництва видавництв і друкарні Луганської області першої половини ХХ ст.

Теоретико-методологічну основу наукового дослідження становлять архівні документи 20–50-х рр. ХХ ст. Державного архіву Луганської області.

III. Результати

Друга світова війна принесла багато руйнації, яка позначилася й на видавничій сфері. Під час окупації німці підірвали поліграфічну базу та сильно пошкодили будівлю редакції Ворошиловградського обласного видавництва. Воно поновило роботу в лютому 1943 р.

Довелося все робити спочатку. У “Кратком отчёте о работе Ворошиловградского областного издательства за 1945 г. и I квартал 1946 г.” зазначено:

“За період 1945 р. в другій його половині були проведені такі роботи:

- 1) капітально відремонтовані та приведені до ладу приміщення видавництва, редакції, бум-складу й автотранспорту, який

складається в цей час із 2 легкових машин та 1 вантажної автомашини;
2) проведена велика робота з оснащення та оформлення приміщень редакції та видавництва – придбані повністю меблі, організована радіокімната, фотолaborаторія тощо. Інші підсобні приміщення також були приведені до ладу” [2, с. 14].

На той час у розпорядженні видавництва була лише одна пласка машина та невелика кількість шрифтів.

Директором видавництва до серпня 1945 р. був Г. А. Литвинов, потім призначено М. А. Шустера.

Апарат видавництва в 1945 р. був повністю укомплектований і складався з 16 осіб. Із них було:

- членів партії ВКП(б) – 1 особа, позапартійних – 15 осіб;
- із вищою освітою – 1 особа, із середньою – 2 особи, із нижчою – 13 осіб;
- за національністю: росіян – 2 особи, українців – 14 осіб.

З огляду на апарат видавництва, система видавничої справи в СРСР за часів тоталітаризму не відзначалася гнучкістю, мобільністю та здатністю адекватно реагувати на виклики часу. У країні домінувала практика командування, директивних указівок і фактичної підміни партією державних органів. До того ж вона доповнювалася практикою зрощування партійного та державного апаратів з апаратами профспілок і громадських організацій. Було встановлено, “перше, повний партійний контроль, підпорядкування всієї системи преси керівництву з боку партійних органів – від Центрального Комітету до райкомів і парткомів; по-друге, створення адміністративного контролю з боку Головліту: жодне видання не могло бути випущене без його штамп” [6, с. 185]. Партійний апарат виконував як суворий підбір кадрів, так і контроль за змістом преси. Фінансування було державним.

Протягом 1945 р. видавництво було повністю забезпечено папером, який спочатку зберігався в непристосованих приміщеннях. Лише в кінці 1945 р. було виділено спеціальне приміщення для складу, розташоване поблизу видавництва.

Окрім газети “Ворошиловградская правда”, яка існувала вже близько тридцяти років, у 1945 р. видавництво випустило:

- художню літературу – “Сборник стихов” поета П. Безпощадного (наклад 50 тис. примірників);
- альманах “Донецкие огни” (наклад 10 тис. примірників) [2].

У лютому 1946 р. організована редакція обласної української газети “Прапор Перемоги” (сьогодні – “Наша газета”. – О. К.).

Видавництво було розташовано в одному дворі з обласною друкарнею. Приміщення складу вміщувало 80 тонн паперу, проте потребувало капітального ремонту. Директором видавництва “Ворошиловградская правда” був П. С. Михайловський.

У 1946 р. наклад газети “Ворошиловградская правда” сягав 16 тис. примірників, форматом 42×30, періодичністю 5 разів на тиждень.

У “Материалах к республиканскому совещанию директоров областных издательств, с участием директоров областных типографий” зазначено:

“Друк двох обласних газет відбувається на одній ротаційній машині Рибінського державного заводу. Стан машини – задовільний.

З обласною друкарнею маєтья договір до 31.12.1946 р. Згідно з договором, остаточний термін здачі всього тиражу газет повинен бути: газети “Ворошиловградская правда” – о 10-ій годині ранку, газети “Прапор Перемоги” – о 2-ій годині дня, бо вона друкується на тій самій машині, після “Ворошиловградської правди”.

Якість друку та технічне оформлення газет – задовільні. Потрібно відзначити, що через відсутність у обласній друкарні нового шрифту, доводиться часто заголовки набирати старим, збитим шрифтом. Окрім того, зустрічаються також “горбаті” лінійки, що мають свій негативний вплив на якість друку газет” [3, с. 31].

Іноді доводилося передруковувати деякі шпальти газет через неякісне відливання. Щоб поліпшити якість друку газет, уже тоді було встановлено щоденний і систематичний контроль за якістю відливання в стереотипному цеху та якістю друку. Ці обов’язки виконував завідувач виробничого відділу видавництва.

Розповсюджувало та експедирувало газети “Союзпечать”, з якою було укладено договір. Початком здачі накладу “Союзпечати” вважався початок друкування газети. Приймальник одразу з ротаційної машини забирав газети [1].

На основі даних [1] подаємо таблицю витрат та прибутків газет “Ворошиловградская правда” і “Прапор Перемоги”.

Друкарня “Ворошиловградське обласне газетне видавництво” була створена та затверджена для видання газет “Ворошиловградская правда” та “Прапор перемоги” (нині – “Наша газета”). Воно підпорядковувалося Ворошиловградському обласному управлінню у справах поліграфії та видавництв при виконавчому комітеті Обласної ради депутатів робітників.

ЗМІСТ	ЗАТВЕРДЖЕНО НА 1946 р.	ВИКОНАНО ЗА 1946 р.	% ДО КОШТОРИСУ
Одиничний наклад: – “Ворошиловградская правда”; – “Прапор Перемоги”	60 тис. 40 тис. 20 тис.	60 тис. 40 тис. 20 тис.	– – –
Кількість номерів: “Ворошиловградская правда”; “Прапор Перемоги”;	260 260	259 237	– –
Прибутки: – від реалізації газет; – оголошення; – інші надходження Загалом:	3120,00 780,00 – 3900,00	3551,20 348,50 56,20 3955,90	113,8 44,9 – 101,40
Витрати: – вартість паперу; – поліграфвитрати; – інформація РАТАУ й ТАСС; – редакційно-видавничі витрати; – витрати через реалізацію; – безкоштовне розповсюдження газет Загалом	468,00 744,00 371,00 3188,00 519,00 20,00 5310,00	414,00 701,70 305,00 2612,50 505,20 18,50 4556,90	88,50 94,30 82,20 82,00 97,80 92,50 85,80

Згідно з “Положенням об областном газетном издательстве” від 23 вересня 1948 р., видавництву надавалося право:

“а) видавати періодичні та неперіодичні видання;

б) проводити на території Ворошиловградської області операції з розповсюдження своїх видань;

в) відкривати в банках розрахункові, спеціальні й інші рахунки;

г) кредитуватися в банках та інших державних кредитних установах;

г) позивати та відповідати в суді й арбітражі;

д) купляти, відчужувати, орендувати споруди, будівлі й обладнання, а також здійснювати право забудівлі та надбудови;

е) укладати всілякого роду договори, видавати зобов'язання та проводити <...> інші законом дозволені операції” [5, с. 25].

Видавництво діяло на основі господарського розрахунку, мало закінчений баланс, розрахунковий рахунок у Держбанку, штамп і круглу печатку, а з дня реєстрації було юридичною особою.

Ворошиловградське обласне управління у справах поліграфії та видавництв здійснювало планування та фінансування видавництва, керувало та контролювало господарчу, фінансову, оперативну, адміністративну діяльність, а також затверджувало кошторис редакційних і виробничих витрат на операційний рік як для обласного видавництва в цілому, так і для кожної газети окремо.

Ворошиловградське обласне газетне видавництво очолював директор, якого призначало й звільняло управління у справах поліграфії та видавництв при Раді Міністрів УРСР. До компетенції директора входило:

“а) укладання договорів і розробки спільно з обласною друкарнею графіку на випуск обласних газет та інших видань;

б) розробка спільно з друкарнею заходів із забезпечення своєчасного виходу газет та інших видань і покращення якості їхнього поліграфічного виконання;

в) організація забезпечення видавництва папером і його зберігання;

г) управління справами та майном видавництва;

д) керування фінансами та кредитами видавництва, відкриття рахунків, проведення всіх фінансових операцій;

е) укладання договорів і угод, що входять у коло операцій видавництва;

е) організація та ведення діловодства, обліку, звітності, балансів;

ж) купівля, продаж майна в установленому законом порядку;

з) організація прийому оголошень у газету та видання рекламних матеріалів;

і) організація розповсюдження видань через органи “Союзпечати” та книготоргуючими організаціями і контроль за доставкою газет підлеглими органами Міністерства зв'язку СРСР;

к) видання книг, брошур та інших творів щоразу зі спеціального дозволу обласного Управління у справах поліграфії і видавництв;

л) призначення та звільнення працівників і службовців видавництва” [5, с. 27].

Директор призначав та звільняв заступника директора, проте тільки після затвердження обраної кандидатури начальником Обласного управління у справах поліграфії та видавництв. Таким же чином за рекомендацією директора призначався й головний бухгалтер.

Усі договори, довіреності, чеки, анкети та грошові документи підписував директор або, за спеціальним дорученням, його заступник.

Суперечки між директором Ворошиловградського обласного газетного видавництва та відповідальним редактором газети з питань своєчасного випуску та поліграфічної якості газет, фінансування та господарського обслуговування редакції вирішувало обласне Управління у справах поліграфії та видавництв. Прийом і звільнення співробітників редакцій відбувалися за письмовим розпорядженням відповідальних редакторів

газет у межах затверджених законів та фонду заробітної платні й оформлювалося наказом по Ворошиловградському обласному газетному видавництву [5].

У книзі М. Тимошика [7] подано функціональні обов'язки керівників видавництва. При порівнянні виявлено певні збіги. Тож, подаємо перелік обов'язків, які збігаються, незважаючи на різницю в часі в більше ніж шістдесят років:

- прийом і звільнення на роботу працівників;
- організація, координація та контроль за роботою всіх структурних підрозділів;
- затвердження річних і квартальних планів випуску видань;
- розробка та контроль за програмою підвищення кваліфікації працівників;
- розпорядження матеріальними засобами видавництва;
- відкриття й закриття розрахункових та інших рахунків;
- контроль за своєчасними розрахунками з Державним бюджетом, установами банку, постачальниками, підрядними й іншими організаціями;
- укладання та підписання договорів з поліграфічними підприємствами на виготовлення видань й іншими суб'єктами господарської діяльності.

Практика Ворошиловградської обласної друкарні.

Ворошиловградська обласна друкарня була організована на підставі положення про Обласне управління у справах поліграфпромиловості, видавництв і книжкової торгівлі при Виконкомі Обласної ради депутатів робітників, якому підпорядковувалась у своїй роботі (виробничій і фінансовій діяльності).

Це була самостійна госпрозрахункова організація, яка мала закінчений баланс, розрахунковий рахунок у Ворошиловградському відділенні Державного банку, печатку та штамп. Із дня реєстрації друкарня мала право юридичної сторони та володіла довірем їй майном.

Друкарня реалізовувала свою продукцію за встановленими відпускними цінами, що були затверджені Радою Міністрів СРСР та УРСР.

Згідно з "Положением о Ворошиловградской областной типографии на 1950 год", на Ворошиловградську обласну друкарню було покладено такі обов'язки:

"а) першочерговий, своєчасний і доброякісний друк газет "Ворошиловградская правда" та "Прапор перемоги" органу Обласного та Міського Комітету КП(б)У й обласної та міської Рад Депутатів робітників, а також інших видань, які буде мати Обласне Газетне Видавництво від директивних організацій;

б) забезпечення виконання встановленого для друкарні промфінплану" [4, с. 4].

Обласне Управління Поліграфпромиловості, Видавництв і книжкової торгівлі призначало директора, який керував усією роботою друкарні. Також Управління призначало заступника директора та головного інженера й затверджувало головного бухгалтера, якого пропонував директор.

Директор друкарні проводив усю оперативну, адміністративну, фінансову роботу. Також він повинен був:

"а) забезпечити безперешкодний, першочерговий і доброякісний друк газет "Ворошиловградская правда" і "Прапор перемоги", всіх інших видань Видавництв;

б) виконання встановленого для друкарні промфінплану, плану капітальних робіт, організації виробництва, дотримуючись кошторисно-фінансової та штатної дисципліни;

в) складати та подавати на затвердження контрольні числа, плани капітальних робіт, техпромплану, відомості, баланси та звіти Обласному управлінню поліграфпромиловості, видавництв і книжкової торгівлі;

г) приймати та звільняти робітників і службовців друкарні, крім заступника директора, головного інженера, головного бухгалтера та начальника ВТК, укладати трудові договори, організувати касу;

д) наймати й здавати в оренду приміщення, необхідне для друкарні, проводити оперативну роботу з забезпечення друкарні обладнанням, сировиною, паливом, матеріалами і проводити реалізацію готової продукції, для чого укладати необхідні договори;

е) проводити заходи для підвищення якості продукції, розширення асортименту, зниження собівартості для чого використовувати винаходи робітників і раціоналізаторські пропозиції, організувати ударництво та соціалістичне змагання, всебічно підтримувати стахановський рух;

є) забезпечувати охорону майна друкарні, організувати протипожежну охорону, наглядати за правилами техніки безпеки з охорони праці" [4, с. 8].

Якщо директор не виконував зазначених обов'язків, не використовував усіх засобів і дій для виконання завдань, то його чекало карне й адміністративне покарання.

Усю звітність подавали до Обласного управління поліграфпромиловості, Видавництв і книжкової торгівлі при Виконкомі Обласної ради депутатів робітників.

Друкарні ліквідувалась у встановленому законом порядку [4].

Соціально-комунікативна стратегія діяльності редакцій видавництв Ворошиловградщини напередодні та в період Другої світової війни зводилася переважно до виконання численних пропагандистських та ідеологічних установок, які продукувалися уря-

дом СРСР, а безпосередніми їх виконавцями ставали колективи редакцій регіону.

Друга світова війна принесла багато лиха. Вона не тільки зруйнувала поліграфічні бази та будинки редакцій, а знищила велику кількість важливих архівних документів.

Поступово видавництва змогли відновити свою роботу. Розпочався друк газет, збірок. Важливим показником успішного розвитку видавничої сфери є наклади газет "Ворошиловградская правда" та "Прапор перемоги". Навіть у наш час у Луганській області газет з 16-тисячним накладом майже немає. Варто зазначити, що "Ворошиловградская правда" виходила п'ять разів на тиждень, тобто новини завжди були свіжі, а не такий уже і великий редакційний колектив, міг оперативно готувати інформацію. Частина матеріалів газета купувала у відомих інформаційних агентств "РАТАУ" і "ТАСС". Завданням регіональної видавничої справи було виступати за правильне поєднання партійно-політичної та господарської діяльності в роботі партійних організацій, систематично подавати матеріали про внутріпартійну й масово-політичну роботу.

У повоєнні роки видавництвам часто не вдавалося отримати прибутки від своєї діяльності. Звіти про виконані роботи показують наявність великих збитків.

IV. Висновки

Отже, проаналізувавши архівні документи, можна зробити висновок, що в середині ХХ ст. вищою регуляторною структурою видавничої справи Луганської області було Ворошиловградське обласне управління у справах поліграфії, видавництв при виконавчому комітеті Обласної ради депутатів робітників (що потім переформувалося в Обласне управління у справах поліграфпромиловості видавництв і книжкової торгівлі при Виконкомі Обласної ради депутатів робітників. – О. К.), яке в принципі й формувало склад керівництва кожного підпорядкованого підприємства.

На той час будь-яке видавниче підприємство було самостійною госпрозрахунковою організацією, яке мало закінчений баланс, розрахунковий рахунок у Ворошиловградському відділенні Державного банку, печатку та штамп. Із дня реєстрації мало право юридичної сторони та володіло довіреним майном.

Список використаної літератури

1. Ворошиловградское областное управление по делам полиграфии и издательств Ворошиловградского облисполкома г. Ворошиловград "Годовые бухгалтерские от-

чёты по управлению и издательству "Ворошиловградская правда" и приложения к ним" – "Выполнение плана доходов и расходов за 1946 год по издательству "Ворошиловградская правда" // ДАДО Ф. Р. – 2729. – Оп. 1. – Спр. № 13. – Арк. 7–12.

2. Ворошиловградское областное управление по делам полиграфии и издательств Ворошиловградского облисполкома г. Ворошиловград "Краткий текстовый отчёт о работе Ворошиловградского областного издательства за 1945 год и I квартал 1946 года" – "Краткий отчёт о работе Ворошиловградского областного издательства за 1945 год и I квартал 1946 года" // ДАДО Ф. Р. – 2729. – Оп. 1. – Спр. № 10. – Арк. 14–15.
3. Ворошиловградское областное управление по делам полиграфии и издательств Ворошиловградского облисполкома г. Ворошиловград "Краткий текстовый отчёт о работе Ворошиловградского областного издательства за 1945 год и I квартал 1946 года" – "Материалы к республиканскому совещанию директоров областных издательств, с участием директоров областных типографий" // ДАДО Ф. Р. – 2729. – Оп. 1. – Спр. № 10. – Арк. 29–33.
4. Ворошиловградское областное управление по делам полиграфии и издательств Ворошиловградского облисполкома г. Ворошиловград "Положение о Ворошиловградском областном газетном издательстве и областной типографии" – "Положение о Ворошиловградской областной типографии на 1950 год" // ДАДО Ф. Р. – 2729. – Оп. 1. – Спр. № 17. – Арк. 3–10.
5. Ворошиловградское областное управление по делам полиграфии и издательств Ворошиловградского облисполкома г. Ворошиловград "Положение о Ворошиловградском областном газетном издательстве и областной типографии" – "Положение об областном газетном издательстве" // ДАДО Ф. Р. – 2729. – Оп. 1. – Спр. № 17. – Арк. 20–28.
6. Корчагіна О. В. Преса Ворошиловградської (Луганської) 1938–1956 рр. : історико-типологічні та структурно-функціональні аспекти : дис. ... канд. соц. ком. : 27.00.04 / Оксана Володимирівна Корчагіна. – Луганськ, 2011. – 269 с.
7. Тимошик М. С. Книга для автора, редактора, видавця : практич. посіб. / М. С. Тимошик. – 2-ге вид., стереотипне. – Київ : Наша культура і наука, 2006. – 560 с.
8. Філософський словник / за ред. В. Шинкарука. – Київ : УРЕ АН, 1973. – 619 с.

Стаття надійшла до редакції 29.01.2015

Куцевская О. С. Состояние издательств и типографий Луганщины (Ворошиловградщины) в 1945–1950-х гг. XX в.

В статье освещены состояние издательского дела и журналистики Луганщины (Ворошиловградщины) в послевоенный период. В частности, рассмотрены и описаны редакции, отделы редакций и издательства Луганска и области. Теоретическую базу исследования составляют архивные документы.

Ключевые слова: издательство, издательское дело, журналистика, редактор.

Kucevs'ka O. State of Publishing Houses and Printing Establishments in Luhansk Region (Voroshylvograd Region) in 1945–1950s.

In the modern stage of media studies development the necessity of deep reconsideration of publishing and journalism in Soviet times is increasing constantly. In this period the publishing of special type existed, it was used by the authority as an instrument of social and political management of society and was a mean of authoritarian and totalitarian thinking. In our research we want to analyze typography functioning in Voroshylvograd region during the mentioned period from the point of view of propagation of communistic ideology and to study the ideologized morality, i. e. to study those principles, norms and attitudes which don't correspond to universal values but correspond to interests of ruling class. The meaning of communistic morality was disclosed in such principles as devotion to the communism cause, social patriotism and internationalism, diligent attitude towards work and social property, collectivism, and humanism.

We found out the necessity to reproduce the main point of ideological superintendence in press, to identify its influence on political and national cultural life of the Ukrainian nation during the totalitarian period, to involve new documentary material which has become accessible recently.

Key words: publishing, newspaper, structure, activity.